

# ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

Орган Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права.

Уредник, КАТАРИНА БОГДАНОВИЋ

## САДРЖАЈ:

О УМЕТНОСТИ II . . . . .	Правда Ристић
ЖЕНА ПРЕД ЗАКОНОМ II . . . . .	Др. Богдан Видовић
ЖЕНА У ЧЕХОСЛОВАЧКОЈ РЕПУБЛИЦИ	Бисенија Драгојловић
ПОЛИТИЧКА ПРАВА ЖЕНА . . . . .	Марко П. Цемовић
УСТАВ, ПАРЛАМЕНТ И ПАРТИЈЕ II . .	Катарина Богдановић
ЦИГАРА И ЕМАНЦИПАЦИЈА. . . . .	Ана Стижанин
НАШЕ ЖЕНЕ И ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ .	Нада Ђ.
БЕЛЕШКЕ . . . . .	
КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД . . . . .	* * *

БЕОГРАД  
1921.

# КЊИЖЕВНИ ОДБОР

Ангелина Видаковић, Делфа Иванић, Зорка  
Каснар - Караџић, Милева Петровић,  
Паулина Лебл - Албала.

---

## Нека се чита :

Претплата на лист и рекламације нека се шаљу *само на ову адресу: ЖЕНСКИ ПОКРЕТ*, зграда Министарства Просвете. — На адресу уредника у Краљице Наталије улици шаљу се *само рукојиси*, а не и новчане упутнице, као што многи чине.

Администратор прима свакога дана од 4—6 часова, у канцеларији Женског Савеза (зграда Министарства Просвете.)

---

---

У шестом броју донећемо имена свих повереника *Женског Покрета*.

---

---

## ПРЕТПЛАТА:

За целу годину . . . . .	24.— динара
На пола године . . . . .	12.— „
Поједини бројеви . . . . .	2:50 „

---

---

Уредништво *Женског Покрета* моли женска удружења изван Београда да му шаљу податке или кратке дописе о раду. Ко осећа да би могао казати и нешто више, нека напише чланак ћирилицом или латиницом. Сваки добар прилог штампаће се и добро ће доћи. — Што не уђе у лист, значи да није за штампу, и не може се поштом захтевати натраг.

---

Брошура *О праву гласа за жене* биће готова до 10 јуна. Ко хоће да купи и растура, нека јави администрацији колико примерака да му се пошаље.

## О уметности

### — Једна претпоставка —

(Свршетак).

4.

Свака ствар представља сама собом једну малу комбинацију, и докле та комбинација траје, у њој ће увек исти односи постојати који ће увек исте утиске на нас чинити. Видећи на њој увек исте особине, нама ће се чинити да су оне сталне, апсолутне. Али и сама та ствар може да се комбинује са другим стварима. У тој новој комбинацији створиће се и нови односи, који ће чинити да се на стварима које су комбиноване јаве неке нове особине које се раније нису на њима могле опазити. Те ће особине трајати док траје и комбинација, кад се комбинација растури, нестаће и њих. Зато што нису сталне него зависе од комбинација, оне ће се називати релативне.

Кад гледамо н. пр. један сто, видећемо да је он округао, црн, има четири ноге итд. и то ће бити његове апсолутне особине; али да ли је он леп или ружан, прост или елегантан, висок или низак, користан или штетан итд. то неће више зависити само од њега, него и од употребе која се од њега буде чинила, т. ј. од комбинације у коју се он буде уносио. Један исти сто изгледаће нам тако некад велики, некад мали, некад потребан, некад непотребан итд. према разним комбинацијама које будемо с њим чинили.

Те особине које се час укажу, час изгубе, које чине да нам једна иста ствар у свакој прилици изгледа друкчија, да на сваког човека други утисак чини, многима су се учиниле и сувише варљиве, да би могле бити истините. И тако је постала једна теорија по којој оне не би ни постојале у

природи, него би биле само производ наших субјективних утисака.

Пошто је и лепота једна релативна особина ствари, то се и њој оспоравала стварност. Лепота би требала да буде само један субјективан утисак коме ништа стварно у природи не одговара.

Они који су тако говорили, заборављали су да релативне особине нису особине самих ствари, него су особине односа који се у комбинацијама стварају, и колико су те комбинације стварне, толико су стварни и односи који се у тим комбинацијама стварају. Иако су несталне, релативне особине ће за оно време док траје комбинација заиста постојати. Ми можемо нпр. рећи да један нож сам по себи није ни добар ни рђав, ни користан ни штетан, и то је сасвим тачно; али кад тај нож уђе у неку комбинацију, кад се нпр. зарије неком човеку у срце, он постаје за тог човека стварно рђав и штетан, пошто човек од њега стварно умире. Ако је тај човек убивен зато што је био неки зликовац, онда ће тај исти нож бити стварно користан и добар за све оне који су се њиме од њега одбранили. Један исти нож који сам по себи није ни добар ни рђав постаће у једној комбинацији, т. ј. у свом односу према зликовцу, рђав и штетан, а у другој комбинацији, т. ј. у свом односу према онима који су се бранили, биће стварно добар и користан. Место да се каже, једна ствар да није ни добра ни рђава, било би можда тачније рећи, да може да буде и добра и рђава.

И релативне особине су дакле исто тако стварне, као и апсолутне. Верујте да човек кога покраду стварно осећа шта је непоштење, да мати којој је син у Америци, осећа стварност простора, да човек који задоцни за воз добро осећа да време није једна илузија. Само, пошто се релативне особине јављају и постају тек у комбинацијама, оне се могу тачно одредити само ондз, кад се тачно одреде и комбинације на које се оне односе.

Не само да су релативне особине истините, него су оне још можда једине особине ствари које ми можемо знати онакве какве оне заиста у природи постоје. Оне су дакле једино оно што ми тачно од овог свега можемо знати. Иако нам наше престава не дају слику ствари онаких какве су оне у природи, ми ипак можемо на основу наших престава с

успехом да радимо, што значи, да у њима мора ипак бити нечег истинитог што се са стварношћу слаже. То што је у њима истинито, не могу бити слике самих ствари, пошто нам наше преставе њих не могу дати, то могу бити само утисци односа. Знајући тачно односе, онакве какви су они и у природи, ми можемо да радимо, и ако не знамо суштину ствари, од прилике онако, као што и у једној страниој вароши можемо помоћу плана наћи сваку кућу која нам треба, и ако не знамо како она изгледа. План нам не даје слике кућа, него нам даје слику односа у коме оне стоје једна према другој, а пошто ти односи постоје и у природи, ми можемо сваку кућу да нађемо.

Оснивајући се на релативним особинама ствари уметност се оснива на оном што је код тих ствари најистинитије. Што ми не можемо увек лепо, које нам она износи у животу да нађемо, то не бива зато што оно не постоји, него што ми не умемо да га видимо.

Маса комбинација, које се сваког тренутка на сваком месту овог света стварају, развијајући се мешају се једна с другом. Улазећи, пролазећи и излазећи једна из друге оне се час укрштавају час спајају час разилазе, док се неке од њих растурају пре него што су се развиле; из других се опет испреда читав рој неких нових комбинација; док се мање спајају у веће комбинације, веће се распадају у мање итд. Тај замршени сплет комбинација, изгледаће сваком оном ко није у стању да прати поједине комбинације или да уочи везу која међу њима постоји, као један хаос разнородних ствари.

Из тога хаоса уметници издвајају поједине комбинације и износе их пред нас. Гледајући их тако одвојене у свој њиховој потпуности и очишћене од свих страних елемената, ми долазимо до свести о томе како оне у истини изгледају. Том приликом долазимо и до свести о односима, који у њима постоје, и тако осећамо шта је лепо, племенито, смешно или одвратно у њима.

Уметност не утиче дакле на нас тиме што нам даје конкретну слику живота, као што неки мисле. И она је апстрактна као и наука, само докле се наука задржава на самим стварима расклапајући их да види шта у њима има, уметност оставља ствари на страну и износи само комби-

нацију пред нас. И она дакле апстрахира, само она апстрахира оно што је најкарактеристичније, најизразитије и најпресудније у стварима, оно у чему се налази душа њихова, и тиме чини да ми у једној престави можемо да осетимо оно што је најбитније у стварима, и да у једном тренутку приметимо оно што у правом животу не би могли у читавом низу година приметити.

Али уметност се не задовољава само тиме да нам пружи једну концентрисану слику живота, она иде врло често и испред њега. Она се не задовољава само тиме да износи слику једне комбинације која већ постоји, него и сама ствара слике нових комбинација. А колико нам оним првим помаже да познамо овај свет, толико нас овим другим подстиче на рад.

Јаким осећањем хармоније, које уметници имају, они први осете сваку несугласност која у животу постоји, и то нарочито оне које се стварају у прелазним временима између струја новог времена и старих идеја и обичаја. На основу оног што од неког доба могу да виде, уметници комбинују слику једног новог света, у коме постоје и нови односи, који стварају нове идеје и нова осећања. Публика се у почетку буни: „Тако не бива у животу“. Али, у њеној глави ипак остаје слика једне могућности, и кад први пут осети тешкоћу и немогућност да ради као што је досад радила, она ће се сетити те слике, и како је неспособна да сама нешто ново измисли, она ће је прихватити и према њој ће и свој рад организovati.

## 5.

Док се веровало да је човечији ум једино орган за познавање, онда је наука престављала врхунац онога што човек умом може постићи. Данас почиње да се увиђа да је ум на првом месту један орган за рад, коме циљ није да позна природу, него да стварањем комбинација учествује у њеном раду. Кад се стварање комбинација сматра као наша најважнија функција, онда ће и уметност, која нам даје слике комбинација које постоје као и оних које могу бити, бити од неочењене користи и за развитак нашег ума као и за развитак нашег рада.

Несумњиво је да нам је и наука од велике користи за рад. Њена се корист састоји највише у томе што се њоме

развија код човека способност анализе, без које се ниједан рад не би могао остварити. Кад треба да дођемо до свести о некој комбинацији, ми идемо од целине деловима, видимо прво целину, па односе, па онда тек делове. Али кад треба да ми сами остваримо једну комбинацију, ми морамо обратним путем ићи, т. ј. од делова целини. Морамо прво један део по један остварити, ставити их у извесне односе и тиме створити једну комбинацију.

Кад не би било анализе, која нам даје јасне слике појединих делова нашег рада, ми ни један рад не би били у стању остварити. Ми видимо н. пр. неки женски рад и за желимо да и сами такав исти рад израдим, али и ако знамо како он изгледа, ми га нећемо моћи израдити, дскле га не узмемо пред себе и сваки његов део будемо пажљиво посматрали.

Посматрајући нарочито један део, ми ћемо добро видети тај део, али нећемо више видети целину или комбинацију којој припада. Не видећи целину, ми нећемо видети ни односе, па ни релативне особине, које се њима стварају. Чиста наука која посматра сваку ствар за себе не зна ни за њихове релативне особине. За њу не постоји ни лепо, ни ружно, ни добро, ни рђаво, ни поштено. Тиме се ствара један нарочити менталитет, који се назива научна објективност и неутралност, и из кога врло лако може да се развије скептицизам и цинизам, ако један научник збиља буде мислио, да зато што он те особине не може да примети, оне у ствари и не постоје.

Са комбинацијама које квари да би њихове делове боље испитала, наука убија и живот. Она стоји пред својим расклопљеним преставама као дете пред разбијеном лутком. Делови су ту, оно је видело шта у лутци има, али лутке нема више. Тако и у науци факта су ту, али живота нема. Наука гаси живот, кочи покрете, брише боје, превлачи сури вео ледене магле преко свега чега се дотакне. Она је равнодушна, безбојна и безлична, хладна и мртва као један предео на Месецу.

Од време на време у те научне рушевине залута по неки уметник. Гоњен својом манијом да прави комбинације, он ће на све стране купити елементе, и кад се уједаред нађе пред неоцењеним благом факата, које су генерације научника

стрпљиво гомилале и сређивале, он ће остати запањен, очаран и усхићен, као што су морале бити усхићене и папе Ренесанса кад су пред собом угледале ископан мермер старих римских палата.

За онога ко прави комбинације, ништа толико не вреди колико сиров материјал, го факт. Што је један факат чистији, што сам по себи мање значи, више ће му се значења моћи дати.

И тако ће се из рушевина, које је наука анализом починила, створити једна сасвим нова комбинација, која ће донети са собом нов живот, нове идеје, нов поглед на свет. То ће бити они велики природни закони, које од времена на време један геније пронађе, и који за један тренутак обасјају и оживе мртав свет научних факата,

И проналасци природних наука припадају истина науци, само они нису производ научне анализе, него уметничког уображења.

Ми смо за један тренутак покушали да одвојимо анализу и синтезу, науку од уметности, и ако се оне у животу скоро увек заједно налазе. Као што научник не би могао разумети смисао факата, кад их не би умео комбиновати, тако и уметник без анализе не би био у стању ни један свој рад остварити. Али и ако се оне јављају увек спојене, ми ипак можемо тачно да опазимо у коме раду претеже једна, а у коме друга.

И једна и друга су потребне човеку за рад. Само анализа је негативан фактор рада који разорава, а синтеза позитиван који саграђује. Наравно да се нова ствар не може саградити док се стара не разори, али разоравање ће увек бити средство, а грађење циљ. И зато се можда старе културе завршују обично науком, а нове почињу уметношћу.

## 6.

Уметник, који ствара, користи се својим делом докле докле га ради. Користи се тиме што му оно помаже да своју функцију трошења снаге врши како ваља. Али кад се дело једаред створи, он више никакве практичне користи — изузевши наравно трговачку вредност коју може имати — неће за њега имати. Он неће моћи њиме ни једну своју потребу опстанка подмирити, па чак и оно што је могао на њему да научи, научиће докле га буде радио.

Али ако не користи самом уметнику, оно ће користити другим људима. Онама који воле да праве комбинације, а нису у стању сами да измисле једну нову комбинацију, служиће као углед по коме ће своје комбинације правити, а онама који нису у стању ни по туђем обрасцу радити, користиће у толико, што ће им помоћи да дођу до свести о комбинацијама које у животу постоје.

У сваком случају уметничка дела користе људима само тиме што помажу развитак њихових радних способности.

Али, ми би се могли можда запитати: зашто је потребно да се човечија моћ комбиновања до толиког степена развија, кад комбиновање игра релативно малу улогу у оном раду којим он себе одржава.

Природа која уме да буде врло непосредна кад хоће, учинила је у погледу човечијег рада један непојмљиво заобилазан пут. Стварајући човечији организам, она је све његове функције потчинила једној јединој, и то: функцији трошења снаге, све његове органе потчинила једном једином, а то је: уму, који прави комбинације. По томе би изгледало, као да човек живи зато да своју снагу троши у прављењу комбинација; међутим ми знамо да се човек не одржава трошењем снаге него скупљањем, не прављењем комбинација, него уживањем елемената.

Европљани, који су веровали да је човек сам себи циљ, видели су у том један природан недостатак, који су мислили да исправе тиме што ће нагнати човека да сву своју снагу усредреди у користан рад. Резултат тога био је: да човек ни једну своју функцију није могао више вршити како ваља.

Функцију трошења снаге није могао добро вршити јер су се органи, којим се она врши, употребљавали за рад за који они нису створени, ни удешени. Функција скупљања снаге исто тако није могла да се испуњава како треба, јер се комбинацијама — које су једина ствар коју човек може да створи — не могу никад заменити елементи, који су човеку за скупљане снаге потребни, и које само природа може створити.

Преносећи своју страст за комбиновањем на користан рад, човек је тај рад комплицирао више но што треба, и тиме је само учинио да он постане врло тежак и мучан за

онога ко га ради, не доносећи у ствари никакве веће користи ономе ко га ужива.

И ако се сматрају као излишни : игра, уметност и луксуз, ипак постоје и играју и сувише велику улогу у нашем животу, да би се могло преко њих брзо прећи. Зато се мора и о њима водити рачуна и њима једно место одредити, кад се друштва организују.

И ако је тачно да један пекар више доприноси одржавању човека него Шекспир, ипак се за време Европског рата, као и за време бољшевизма у Русији, показало да људи лакше остају без леба, него без позоришта. Гомила не тражи само леба него и циркуса. Леба тражи зато да живи, а живи зато да иде у циркус.

Кад би се из оне огромне количине рада, које је човечанство од свог постанка до данас урадило, издвојио онај део рада од кога је човек заиста неке стварне користи имао, ми би се можда ужаснули кад би видели колико је човечије снаге утрошено на непотребне радове.

Према ономе што знамо о човеку, има само једна претпоставка којом би се загонетка људског рада могла решити, а то је: да човек у опште није ни створен за то да ради за себе. Сами његови органи најбоље показују да он то не чини сам собом једну независну радну целину. Као део једне веће радне целине — а то је природе — он има функцију, да стварањем комбинација ради на њеном одржавању и стварању, а она опет са своје стране производи између осталог и оне елементе који су му за одржавање потребни.

Ако се зауставимо на тој тачци гледишта, ми ћемо сасвим другим очима и на уметност гледати.

До сад се сматрало да је најглавнији човечији рад : користан рад, а сви они радови од којих човек никакве непосредне користи није имао, били су сматрали као једна излишна забава.

У будућности ће се можда мислити обратно. Ако се човек схвати као орган природин, онда ће његов најважнији рад бити : одржавање и неговање природе. Да би тај рад могли с успехом радити, ми морамо науком и уметношћу наше способности развијати. И једна и друга спремају нас, дакле, за рад, само не за онај рад којим себе одржавамо, него за

рад којима природу ваља да одржимо. Отуда и долази онај узвишен, племенит карактер којим се и једна и друга одликују.

Да би се могли за рад развити, ми морамо живети и бити здрави, и с тога ћемо морати оставити једно мало место и корисном раду, којим би се урадило оно што природа не би стигла да уради. И ако ће он може бити увек најпречи рад који морамо урадити, користан рад неће бити више наш најглавнији рад, а још и мање циљ нашег живота.

После Европљана, који су хтели да живе само за себе, доћи ће можда једна зрелија раса људи, која ће користећи се европским искуством бити увиђавнија од Европљана, и умети боље да рачуна од њих. Они ће можда увидети да се човек на крају крајева највише користи онда кад не ради непосредно за себе, да и он има више користи од људи кад живи с њима у пријатељству него у завади, да природа даје човеку више кад је чува и негује него кад је тамани и сатире, да је некад боље праштати него светити се, да онај ко даје некад више добија од онога ко прима. Њима Хришћанство неће можда изгледати толико незаинтересовано као нама. Место да гледају у њему само сан једног занесеног утописте, они ће можда видети у њему изражену практичну мудрост једног старог народа који се живећи дуго и потуцајући се много по свету уверио: да само Бог може дати човеку оно што му треба, — а он даје само ономе ко ради за њега, — и искуство старих трговаца који знају да онај ко не улаже много, не може много ни добити.

Живећи само за себе, Европљани нису никад били у стању да дефинишу лепо. Њима је уопште било тешко да појме зашто лепо и постоји кад човек никакве користи од њега нема. И тако, у европској науци, лепота као и истина и правда, није имала свог права грађанства. То су били кријумчарски појмови с којима се живело, али које званична наука није признавала, јер није била у стању да их објасни.

Ако једног дана будемо имали једно ново човечанство, које неће радити само за себе него и за природу, оно ће нам можда рећи да је корисно оно што је у хармонији са потребама човека, а лепо оно што је у хармонији са потребама природе. Радећи за природу они ће тежити да сваки свој рад доведу у склад с њеним потребама, и тиме ће

учинити да сваки њихов рад буде уметност, и свако дело буде лепо. И они ће можда успети да остваре тип идеалног човечанства, о коме је Ренан толико сновио, — човечанства које живи у лепоти.

*Правда Ристић.*

## Жена пред законом.

(Свршетак.)

### I.

У јавно-правном погледу требало би да према данашњим савременим назорима жена као грађанка има сва она темељна грађанска права која имају и мушки. Међу та темељна грађанска права спада у првом реду начело: „Сви су држављани пред законом једнаки“. Ово начело није ни у једној од наших покрајина праведно примењено, јер су жене запостављене како у политичким тако и у приватним правима.

Друго начело је ово: „Јавна звања су свима грађанима једнако приступачна“ Како Вам је већ из праксе познато, ни ово се начело не примјењује на женске једнаком мјером.

Треће: „Сви грађани који живе у некој општини те плаћају порез, имају *активно и пасивно право гласа за општинско заступништво*“. Ово право не само да је женама ускраћено, него им се, како је то случај у Словенији, још и одузима.

Четврто: „Знаност и наука су слободне“. И у том погледу ускраћене су женске, јер су у практичном животу припуштене само извјесним гранама знаности и науке.

Осим тога женске немају код нас права да буду присједници код казних расправа, и ако се често ради о деликтима жена, које би жене сасвим друкчије схватиле и пресудиле.

Већ из ово неколико примјера види се јасно колико су жене код нас запостављене у политичком праву.

У главном се поборници за политичка женска права дијеле у двије групе: једни су за потпуну равноправност, како је то постигнуто у Финској, Норвешкој и Шведској, Новом Селанду, Аустралском Савезу, као и у шест аме-

ричких држава. Други опет држе да је паметније оставити жену у садашњем политичком положају, те јој осигурати бољи привредни положај у породици.

Код разматрања целисходности једног или другог назора ваља имати једно у виду, а то је да код примењивања модерних страних одредаба на наше прилике морамо бити опрезни и пажљиво расудити културно стање дотичне државе, као и културно стање властите државе на коју се нове законске одредбе имају примјенити. Јер ако те одредбе не одговарају потпуно нашем културном стању и потребама, могле би нам више штетити него користити.

Осим тога има разних других етнолошких, социјалних, вјерских и етичких момената код појединих народа, према којима се неће поједини премда модерни савремени закони једноставно и буквално примјенити и на грађане друге државе.

Јасно је на примјер, да се нордијске законске установе неће моћи буквално примјенити на наше прилике, али је јасно и то да се нашим женама, узевши све горе истакнуте чињенице у обзир, *може и мора већ сада дати*: 1) приступ у сва јавна звања, 2) активно и пасивно гласање за општинска вијећа, 3) слобода студирања, 4) и право гласа за парламенат, како то тражи „Уставни нацрт социјалистичког клуба“.

## II.

У приватно-правном погледу важе за наше разне покрајине разни, често протусловни закони. У главном важе аустријски опћи грађански закони за ново ослобођене крајеве, и субсидијарно за Босну и Херпеговину. За Србију важи грађански законик од 11 марта 1844, док је наша ужа домовина у нашљедном и женидбеном праву један изузетак.

До прије кратког времена важио је у Босни и Херпеговини само субсидијарно опћи грађански законик. Наредбом Земаљске Владе од 14 априла 1885, број 23, одређено је да се код пресуђивања у оставинским стварима немухамеданских припадника има у сваком поједином случају примјењивати *оно домаће обичајно право, које су прије окупације примјењивали шеријатски судови*. То домаће обичајно нашљедно право морало се у сваком поједином случају установити преслушањем шеријатског суда и свештеног лица оне конфесије којој је оставитељ припадао.

Последица тога је била, да се у свима случајевима примјењивало несавремено, чисто вјерско шеријатско право (нахефидско), јер су шеријатски судови прије окупације у помањкању домаћег обичајног права или не признавајући исто у колико га је и било, судили по томе праву.

Шеријатско право, као чисто мухамеданско ритуално право, не одговара правном схваћању, а још мање савременим потребама немухамеданаца. Оно је поред свих тих својих мана још нарочито неправедно према женама.

Довољно је ако Вам из хаоса разних несавремених прописа тог ханефидског права истакнем само неке, па да видите колико је неправде чињено до сада нашим женама.

Ханефидско право разликује код нашљедства „дебелу“ и „танку“ крв. Прво су мушки, а друго женске. По прописима тога закона (§. 502.) нашљеђују мушки два дијела, а женске само један дио. Осим тога тај нашљедни ред погодује сувише даљне рођаке оставитеља на штету удовице. Сродницима по оцу припада предност пред сродницима по матери. Жена, која се цио свој живот мучила и заједнички са мужем текла, нашљеђује иза мужа, ако нема дјеце, једну четвртину, а ако има, једну осмину иметка оставитеља (§. 501.)

Пређашњи закони нијесу се обазирали чак ни на наше чисто народне заједнице, задруге, него су и ту у већини случајева, премда је обичајно право постојало, примјењивали горње несавремене и неправедне законе.

Пленарним ријешењем Врховнога Суда за Босну и Херцеговину од 27 априла 1918, број 216 грађ., створена је нова епоха у наследном праву за немуслимане. Новија јудикатура испразила је погрешку и неправду од које је наше законодавство тако дуго трпило. Том рјешидбом одређено је да се у смислу цитиране наредбе из 1885, има само у том случају на наше припаднике немуслимане примјењивати ханефидско право, ако се докаже да је то право код припадника дотичне немуслиманске вјероисповјести заиста важило као њихово обичајно насљедно право, што је наравно немогуће. У колико се пак не би могло установити обичајно насљедно право припадника поједине немуслиманске вјероисповјести, има суду у смислу горње наредбе примјењивати насљедно-правне прописе о. г. з., и то без новела.

Пошто ово пленарно ријешење везује све грађанске судове Босне и Херцеговине, то се сада на све наше немуслиманске припадник примјењује нашљедно право о. г. з. Још једино за наше муслиманске суграђанке остају у кријепости и на даље досадашњи закони, али ће и они, надати се, временом бити реформисани.

Колико је времена требало да се донесе ово ријешење, и колико је кроз то вријеме учињено грубе неправде многим удовицама и нашој женској сирочади.

Али ни овом рјешидбом није питање нашљедства дефинитивно ријешено. Та рјешидба важи само дотле док не буде другом пленарном рјешидбом укинута. Али и поред тога је према нашим данашњим потребама и приликама и а. о. г. з. од године 1811 и србијански грађ. закон од 11. марта 1844 у многоне чему за жене неправедан и застарио, те су потребне савремене реформе.

У Аустрији су новелама о. г. з. већ проведене неке реформе, али се те новеле, како сам већ истакао, не могу примјењивати на припаднике наше уже домовине, него само на наше испод аустријског јарма ослобођене суграђане. Тако смо ми опет и у новоослобођеној домовини несрећни грађани другог реда.

Да докажем недостатак и несавременост наших постојећих закона, нарочито обзиром на жену, довољно је само неколико примјера из о. г. з.

Прописи о. г. з. који говоре о особним правима убрајају жену међу особе које не могу своје околности ваљано уређивати, те јој према томе ограничавају дјелатну способност (§ 21.). Овом одредбом ставља закон жену у подређен положај, чиме протуслови самоме себи, јер баш тај исти закон, како произлази из прописа § 1349, не признаје спорног тугорства (туђе обавезе може преузети свако без разлике пола).

У нашљедном праву код законског нашљедства не прави о. г. з. никакве разлике међу половима. У породичном праву је отац старјешина породице, те је дужан жену у свима случајевима заступати. Он је овлашћен да управља жениним посебним иметком док се жена томе не успротиви. (§§ 91. 1238.) Од најзамашнијег утјецаја је полна разлика на она права која проистичу из брачног и родитељског одношаја.

Тако н. пр. има једино отац, ма какав он био, искључиву очинску власт над дјецом. Он управља и одлучује о одгоју дјече, управља посебним иметком њиховим, а матери по закону припада једино право, односно дужност, домаће његе, као и дужност да последи очевој смрти дјецу издржава (§§ 147.-153.)

Код незаконите дјече нема отац те очинске власти, али га надомјешта посебни мушки тугор, а маги има да води сву бригу једино око одгоја, односно његе и исхране дјетета. (§§ 166.-171), По законским прописима не могу жене бити тугори ни скрбнице (§§ 192.-281). Један једни практичан примјер показује вам сву назадност и грдобу ових одредаба.

Прије кратког времена роди једна мати у овдашњем Материнском Дому незаконито мушко дијете. Суд по законским прописима именована тугора кога ни маги, а наравно ни дијете никада у живому нијесу ни чули ни видјели, а свакако ни он њих. Маги је долазила већ више пута ради предаје тужбе против богатога незаконитог оца, док тугор за дијете није ни прстом макао. Али закону је удовољено! Постављена је сасвим индиферентна страна особа за тугора, а мајка, која је најпреча и најближа, запоставља се и не може бити тугор. Врхунац законске несавремености, и донекле скоро да бих могао рећи директна увреда женскога рада, овјековјечена је у законским одредбама које прописују да жена не може бити свједок код састављања тестамена, него само у изнимним случајевима (§ 591).

Закон на том мјесту набраја поименце ко све не може бити свједок, па наводи: редовници (калуђери), младићи испод 18 година, жене, будале, слијепци, глухи или нијемци итд. Као што видите, закон је овде без икакве стварне подлоге уврстио жене у врло незгодно друштво, а главни би разлог томе имао бити тај, да жене немају дјелатне способности. Изнимно је закон жени из великодушности дозволио да може свједочити код тестаменага који се састављају на опасним мјестима за вријеме куге или друге заразе, као и на ратишту. Далеко би ме одвело да набрајам све неправилности и неправде о које се закон према жени огријешо. Већ из ово неколико примјера сасвим јасно произлази пријека потреба не само изједначења него и темељите реформе закона.

## III.

Остаје још да укратко дотакнем питање нашега брака. Ту тек влада читав хаос од разних протусловних прописа. За Србију важи грађански законик од 11. марта 1844. По прописима тога закона (§ 60.) ваљан је и обавезан за православне једино црквени брак. За неправославне нема у закону никакве одредбе. Њихово право брака проистиче једино из 35 чланка Берлинскога Уговора у вези са чланком 18 Устава од 5 јуна 1903 год.

У нашим крајевима, који су се ослободили испод Аустрије и Угарске, важи поред црквенога брака факултативни и облигатни грађански брак.

У Босни и Херцеговини има већина вјероисповијести своју вјерску аутономију и своје посебне прописе вјерскога брака. Ово несређено и несигурно стање брачнога права у границама наше домовине највише вапије за изједначењем и реформом у модерним, данашњим културним приликама примјереном духу.

При реформисању брачнога права моћи ћемо се користити подесним и прикладним установама модерних законодавстава Западне Европе, које сам већ раније истакао као узор. Према нашим приликама држим да ће најподесније бити завођење факултативнога грађанског брака.

Покрет за стицање женских права појављује се код нас у најподеснији моменат. У нашој домовини проводи се сада изједначење закона. Сталне комисије већ раде на томе, а у њима гједе наши најспособнији правници. Ја ни најмање не сумњам да ће наши нови закони које створе ти људи бити модерни и савремени.

Ипак држим да би наша женска удружења морала на надлежном мјесту предузети потребне кораке, да се при изједначивању наших закона и при реформи истих узме нарочити обзир на запостављеност жене пред законом.

Поштоване госпође! Први поклич за свјетски рат одјекнуо је баш из овога нашег убавог Сарајева. Конац тога рата донио нам је свима давно жељену народну слободу, али женама, како видите, није дато да уживају сасвим равноправно све плодове те слободе. Нека први поклич за одбрану и заштиту женских права наше уже домовине потекне опет из Сарајева, и нека конац те борбе донесе на-

шим женама потпуну равноправност и слободу у општој слободи! Ја ћу при том бити најсрећнији ако овај мој скромни рад ма колико допринесе успјеху за повољно ријешење женскога питања, и ако Вас убрзо могу поздравити као сасвим равноправне суграђанке наше велике уједињене домовине.

*Др. Богдан Видовић.*

## Жена у Чехо-Словачкој Републици.

Социјални и политички положај чешких жена врло је завидан за нас, које немамо политичку и законску слободу.

Политичку и законску слободу, коју данас имају све жене у Чехо-словачкој Републици, извојевале су чешке жене својом активношћу. У своме раду биле су потпомогнуте и од људи, који нису потцењивали духовну способност женскога пола. Напротив, неки су врло радо прихватили феминистичку идеју и радили на организацији женског покрета.

Борба за просвећеност, слободу и једнакост чешких жена не датира од скоро. Не. Може се рећи да почиње од 1830 године; то је доба рада Карела-Славоја Амерлинга, који је отворио читаву школу: „Ženski Spolek—Ženska Škola“. Он је имао велики број ученица, које су слушале његова популарна предавања, а доцније су саме радиле на културном пољу.

На културном терену почиње да ради с највећом љубављу Божена Њемцова, књижевник. Њемцова је била жена високих и правилних погледа, и зато је тражила да муж и жена имају подједнака права и да се изједначе све друштвене класе. Божена Њемцова тражила је потпуну једнакост. Поред својих књижевних радова писала је поучне стварчице, које је посвећивала својим драгим Чехињама: „Ženam Českým“, „V Poharske Vesnici“ итд. Преко својих поучних списа опомињала је женски свет овим речима: „*Време је да жене престану мислити да су на свешу само за пород*“. Божена Њемцова категорички је захтевала да се чешке жене свестрано образују и да учествују у политичкој борби.

За еманципацију жена била је и Каролина Свјетла, која је такође чувена у чешкој књижевности. Не само што је

уживала симпатије због својих књижевних радова, него је била цењена и вољена и због рада на културном препорођају својих земљакиња. Каролина Свјетла и ако је била жена из аристократске породице, ипак је бистрином свога ума схватила смисао жучнога човечијег живота и на основу свога властитог сазнања уводила је женски свет у живот, учећи жене истрајности и јунаштву. Она је у споразуму са Аугустином Опицовом основала једно друштво, које се звало „Žensky vırobnı Spolek Ćesky“. Написала је велики број дидактичких ствари, које је посветила чешким женама, а то су упустава о вршењу супружанских, материнских, домаћичких и социјалних дужности.

На васпитноме пољу много је радила и сестра Каролине Свјетле, Софија Подлипска. Она је писала ствари васпитне тенденције. Била је велика Чехиња и много је радила за свој народ. Путем својих јавних популарних предавања васпитавала је женску омладину. Подлипска је посматрала живот ведрим погледом, док је њена сестра Каролина Свјетла гледала живот другојачије, што више одговара реалном животу.

Године 1875 јавља се женски књижевник Елишка Краснохорска, која је била на челу једног чешког женског покрета. На том покрету радила је од 1875 године, као оснивалац и редактор месечног часописа „Ženska Lista“ и као предводница женског друштва „Žensky Vırobnı Spolek“, које је основано иницијативом Каролине Свјетле и Августине Опицове. На предлог Елишке Краснохорске основана је још једна женска дружина: „Minerva“. То друштво „Minerva“ отворило је године 1890 прву класичну женску гимназију. Од тог времена женска омладина има права на више академско образовање.

Ово су прве и главне пионерке, које су радиле са пуно воље на стрменитом и трновитом терену, трасирајући прави пут који води жене култури и цивилизацији.

Овај започети рад првих женских културних пионера наставиле су младе женске снаге (из новијег доба) са великим одушевљењем, радећи на културном и политичком пољу, да би оствариле идеју својих претходница.

У своје феминистичком покрету чешке жене имале су много противника, који су их строго критиковали и нападали. „Женски Покрет“.

дали говорећи : „Жени најлепше стоји варјача, а мужу полишика“. Овако су говорили и мислили противници, а другојачије су мислили људи слободомислени; људи који су путовали по Америци, Шведској, Финској, Норвешкој итд. који су проучили прилике и околности жена из ових горе поменутих држава. Ови су људи били за потпуну равноправност и својом делатношћу потпомагали су феминистичку идеју. Они су били мишљења да жене ступе у политичку акцију, т.ј. да им се повери рад у скупштини или у парламенту.

И ако жене нису имале право гласа за време аустро-угарске владе, ипак је на захтев већине изабрана 13 јуна 1912 год. за посланичког заступника Божена Винкова-Куњетицка. Куњетицка је замењивала у скупштини председника Господина Матоушка из Младоболеславе. Њен посланички мандат трајао је годину дана. Божена Винкова-Куњетицка радила је на политичком пољу са пуно воље и много труда. Држала је чешким женама јавна предавања, на којима је третирала жену као мајку, домаћицу, жену као интелектуалну и физичку радницу. Својим јавним предавањима хтела је да пробуди свест код оних жена које су несвесне своје потчињености.

И заиста, ове горе поменуте чешке књижевнице, културне и просветне раднице, својим радом и великим утицајем учиниле су много за културни и политички напредак чешке женске масе.

После ослобођења настала је жива делатност код чешких жена за формирање друштвеног уређења у Чехо-Словачкој Републици.

На формирању такође ради давнашњи пријатељ феминистичке идеје Председник Чехо-Словачке Републике Т. Г. Масарик. У споразуму са осталим присталицама феминистичког покрета донели су одлуку године 1919, да све жене у Чехо-Словачкој Републици имају право гласа и сва остала грађанска права као и људи.

Од тог времена почињу да раде у Парламенту и женски посланици упоредо са људима за опште добро своје државе. Данас у Парламенту има женских посланика : народних социалиста, народних демократа итд. итд.

И поред тога што су чешке жене постигле свој циљ,

ипак ни данас не седе скрштени руку, већ напротив не-престано раде на своме сталном усавршавању и на културном и властитом напретку словачких жена. Што се тиче словачких жена и њихове акције на културном и политичком пољу, могу само да кажем неколико речи: словачке су жене биле пасивне у том погледу. Та пасивност потицала је отуда што су готово сви Словаци подвргнути били строгој контроли од стране својих непријатеља Маџара.

Сад у новије време, по ослобођењу и уједињењу, буди се свест и код словачких жена; труде се и раде, да би надокнадиле оно у чему су изостале од својих сестара Чехиња.

Пошто сам поменула културни и политички рад Словенкиња са далеког севера, хоћу, да кажем и неку реч о српској жени.

Српска је жена по природи интелигентна и може да ради све могуће послове исто као и човек. Једино наше највеће зло састојало се у томе што до скоро настава за женску децу није била облигатна. Наша женска омладина да је раније имала поред природне интелигенције и школског образовања, могла би се наша жена (из давне прошлости) такмичити са женама из осталих културних држава.

У новије доба можемо да се поносимо плодом на пољу српске женске делатности, Српске су жене доказале своју интелектуалну и физичку способност и моралну издржљивост као раднице на пољу: васпитном, научном, књижевном, уметничком и на пољу физичке делатности.

Анализом и поређењем долазимо дакле до закључка да рад наших жена стоји данас у правој сразмери према раду наших људи. Ипак зато, поред оних мушких који су за потпуну једнакост, има и таквих који мисле да женама не треба ни школа, а још мање политика. Прве треба ценити, а ове друге, наше конзервативце, треба лечити од ове велике и страшне заблуде.

Ево како карактерише тај конзерватизам Др. Масарик, у своме чланку: „Moderni nazor na ženu“. (штампан у женском часопису *Ženska Revue*), где поред осталих својих навода он говори овако о једнакости: „Неједнакост између човека и жене није природна, није од природе дата, али је историјски постала, а како се у историји чинило често

много погрешака, тако је постала и ова велика погрешка поглачености жена“.

Ову „историјску погрешку“ чешки је народ увидео и поправио и на тај начин осигурао будућност чешко-словачких жена.

Сад треба и наши људи да исправе ту „историјску погрешку“ (које су несумњиво давно свесни) и да се нашој жени даду политичка права.

*Бисенија Р. Драгојловићева,*  
учитељица.

---

## ПОЛИТИЧКА ПРАВА ЖЕНА

---

Много, врло много има неразумнога у људским поступцима. Најнеразумнији су они људски поступци којима се глупост оглашава за мудрост и лаж за истину. Оваквих „непреложних“ догмата има много у свима правцима људске мисли. Њих има много и у склопу женскога питања. Један од ових лажних догмата гласи: мушкарац је савршенији створ од женске. На овом лажном догмату почива цео сплет женскога питања.

Зашто је овај догмат лажан? Ја гледам на њега, разумем се, својим очима, и ево мога одговора. У мојим очима најсавршеније морално биће била је моја мајка. Ја рачунам да тако исто гледа на своје мајке огромна већина људи. И наше су жене мајке и тим самим оне су савршенија морална бића од нас. И наша женска деца испољавају у свом детињству инстинкте материнства и развијају се у ономе правцу што људе и људске заједнице издиже над осталим живим створовима. Жена мајка је стожер људске заједнице, темељ који служи за најширу друштвену заједницу — државу.

Не задирући у ову страну женских особина, противници женске политичке равноправности истичу неједнакост умнога развитка код мушкараца и женскиња. Али наука нема сигурног мерила за мерење људске памети, а педагогика и психологија нису уочиле ту разлику код мушке и женске деце. Истина је да међу генијалним умовима ретко се срећају женска имена, али ја рачунам да овде није у питању

способност него нешто друго. Замислимо да је мајка Фидијаса имала скулпторски дар свога сина, али зар би она могла занемарити свога живог Фидијаса да нама остави мраморнога Аполона? Замислимо да је Кантова мајка имала философски дар свога сина, али зар би она могла се оглушити о плач свога детета и мислити о моралном императиву и о доказима о бићу Бога? Кад би се мајке великих људи огрешиле о дужност материнства — ми не бисмо имали ни једнога великог човека.

Али није само материнство које троши снагу и способност жене: од беспомоћнога детета до суровога војсковође нежност и топлота жене, као мајке, супруге, сестре, кћери, успева да мушкарцу буде свуда од помоћи. Кад би овај извор нежности и тоpline пресушио, ишчезла би и људска творачка мисао. Другим речима, женска се снага, умна и физичка, толико троши у разним правцима да мало којој остаје још толико снаге и времена да се посвети тешким пословима крчења нових путова науци и уметности. Дакле, није у питању умна неједнакост мушкараца и женскиња, него има нечега другог а што држи једну половину човечанства у неравноправном положају.

За оправдање ове неравноправности узима се оно што е најбоље код жене: њена осетљивост. Постоји предрасуда да би женска осетљивост изазвала хаос у јавним пословима кад би жене добиле сва политичка права. Кад би ово било тачно, и ја бих био противник женских политичких права, али ово није тачно. Шта је најсуровије и најстрашније у политици? Рат. А ко је нас васпитавао у јуначком духу? Оно исто осетљиво женско срце. Која српска мајка не би желела да њен син буде други Милош Обилић, па макар погинуо у првоме боју. Женска осетљивост је покретач за највећа самопожртвовања за оно што је добро и племенито, за оно што је поштено и узвишено, и она, ова осетљивост, свуда уноси топлоту, свуда ублажује суровост борбе. А ово је нарочито у политици потребно.

Сигурно је да од када постоји држава, никад као сада није било потребно унети што више добрих осећања у политику. За време дугога и страшнога рата људи су знатно подивљали, и после рата свуда и у свачему, нарочито у политици силно се осећају тешке последице ове опште подив-

љалости. Мешање жене у политику постала је једна велика потреба, јер је потребна реакција против ове подивљалости, која се нарочито огледа у непоштедној економској борби, која прети да разруши и друштво и државу. Ову потребну и спасоносну реакцију против људске (мушке) подивљаности могу унети у политику жене не само због своје осетљивости према ономе што је добро и правично, већ и због тога што су оне биле далеко за време рата од бојишта, где је борба човека против човека премашила борбу дивљих зверова између себе. Ко се бори данас за женска политичка права, тај се у исто време бори за бољу и племенитију државну политику.

Да не правим никаквих илузија о томе, да би нас жене изненадиле у министарским кабинетима и у парламенту женским политичким звездама. Треба знати да се у демократским државама сва политичка борба своди на стварање партијских управних олигархија. У државама где жене имају сва политичка права нема женских партија и жене се не боре за женску управну олигархију. Оне утичу на државну политику својим учешћем у изборима, и кандидати посланички, као и њихови партијски прваци (олигархија), морају се обазирати на жеље бирачица као и на жеље бирача, јер су изборне куглице равноправне. И то једно даје особити значај учешћу жена у изборној борби.

Има још много разлога да се ослободимо старих предрасуда и да изравнамо жене с људима у политичким правима, а не постоји ни један разуман разлог за неравноправност.

*Марко П. Цемовић.*

---

## Устав, парламент и партије.

(Наставак)

Знамо већ да та два фактора деле власт и узајамно се ограничавају, али не свуда у подједнакој мери и на исти начин. Ако је поглавар управе уставом принуђен да узима своје ministre из парламентарне већине, то јест из партије која у скупштини има највише посланика, онда тако образована влада не зависи толико од њега колико од парламента, пред којим је за свој рад политички одговорна.

Сви министри сачињавају министарски кабинет, који има свога представника или првог министра као посредника између владаоца и владе. Њему се поверава састав кабинета, што је лака ствар када скупштинску већину сачињава само једна странка. Већ теже иде ако се парламентарна већина мора стварати вештачким путем из више партија, као што често бива код нас, када имамо коалиционо министарство или мешовиту владу. А пошто договарања, споразуми и погађања међу удруженим странкама обично трају дуго, то се прилично отеже и састав мешовите владе, којој се никада не може загарантовати дуговечност и једнодушност у раду.

Видели смо да су министри одговорни парламенту, који може да им изгласа неповерење. То повлачи за собом распуштање скупштине и нове изборе или пад кабинета и министарску кризу. Познато је да наша земља много пати од таквих криза, да је то код нас прешло већ у хроничну државну болест, и да је нарочито за ово време после уједињења врло често изјављивано влади неповерење. Било би занимљиво испитати шта све може узроковати пад кабинета, и каквих лилипутанских разлога има за обарање владе; али пошто се нама жури због обимности материјала, то све интересантности морају отпасти, да би се укратко могло изнети бар најглавније.

Систем по коме скупштинска већина даје чланове владе одговорне пред парламентом назива се *парламентаризам*, а пореклом је из Енглеске. Сасвим је другачије у Сједињеним Државама Америчким, где постоји *председнички систем*. Тамо се министри не узимају из парламентарне већине, и зато не зависе од парламента него од председника републике, који сам по своме нахођењу именује владу. Министарске одговорности нема; одговоран је само шеф управне власти.

Председнички систем ваља разликовати од представничког система, као ширег појма, који обухвата у себи и парламентаризам. Представнички или *репрезентативни систем* значи да сав народ не учествује у државној управи непосредно него преко посланика, које шаље у парламент као своје заступнике или представнике, — и отуд му име.

Настаје сада питање, да ли се у парламенту још нешто ради сем што се бирају министри и обарају владе. Свакако да се ради, и то у складу са циљем коме та уставна служи. Парламент је законодавна власт у држави; он прописује све што управни или административни органи треба да врше.

У законодавном послу суделује и поглавар државе, али његова законодавна улога своди се само на потврду или одбијање закона које му влада као готове подноси на потпис. Он нема права да штогод поправља и мења, али има права да једном закону онемогући ступање у живот ускраћујући му свој потпис.

Као што поглавар управне власти има утицаја на законодавство, тако опет, обратно, парламент као законодавно тело има права да врши контролу над управом земље. Према томе, парламент је у првом реду законодавна а у другом реду надзорна власт. Ову своју другу улогу он врши на тај начин што упућује влади питања, интерпелације, молбе и жалбе на управне органе, што посланици имају права да траже обавештења и изјашњења од појединих министра, а ови су дужни да одговарају. Кад влада предлаже буџет, онда посланици својим гласањем *за* и *против* најбоље могу показати колика им је моћ и право да изгласају поверење или неповерење, ако се са радом владиним не слажу. Парламент је, дакле, највећи господар онда када је у питању буџет.

Иначе сама природа парламента таква је да се највише предлаже и дискутује, — а познато је да парламентарне дискусије могу бити не само оштре и жучне но и праћене сценама које нису нимало парламентарне. Гдекада изгледа збиља тако да се посланици скупљају искључиво зато што желе показати у чему нису сложни и у чему опште не могу ни доћи до слоге, да није толико важно заступати своја начела колико оспоравати и нападати туђа. Разумљиво је да у парламенту највише бучи и протестује опозиција, састављена од странака које не улазе у владу. Сем тога постоји и опструкција, када се дугим дебатама намерно успорава рад и замара влада, јер треба онемогућити какав неповољан њен пројект.

Сем обичног законодавства за целу земљу, парламент израђује и устав као закон особите врсте. Када му се то у ретким и ванредним приликама повери, онда се назива уставотворном скупштином или конституантом, а придаје му се тада и једна изузетна важност.

Устав је државни закон од највећег ауторитета. Њиме се одређује облик државе, повлаче се границе слободе рада и утицаја државног поглавара, прописују се грађанске дужности и права. Устав треба да се створи и објави правилним путем, а одредбе његове мора строго поштовати и владалац и народ, ако се жели одржати у земљи нормално стање.

Догађа се међутим да владар не пази на уставне законе и да чак растера парламент и укине устав. Народ, ако хоће да се бори и брани своја права, принуђен је да употреби тада и нелегална средства, јер нелегални су и поступци владареви против којих се диже, и нимало није чудновато ако у таквим ненормалним приликама дође и до буне.

Али има неправилних начина и за стварање и обнародовање устава, што се назива октроисањем. Када се не израђује у парламенту него се просто наметне народу, онда је то *октроисан устав*. Он даје рђаву политичку сведоцбу своје самовласном творцу, а није особито ласкав документ ни за грађанску свест и зрелост народа који га дуго и без протеста трпи.

Уставност води своје порекло опет из Енглеске. Европске државе на континенту постају уставне тек у првој половини XIX века или нешто мало доцније. Тада се много пише и говори о конституцији (уставу), и народ енергично захтева сва своја политичка права. Србија из доба прве владе кнеза Милоша такође зна за „конституцију“, и на тој незгодној речи наши још примитивни државници почињу ломити језик и трудити се да је некако схвате. Највише муке имао је Димитрије Дивидовић док је обавестио кнеза Милоша шта значи конституционализам, али није га могао сасвим убедити да је и Србији потребна права западна уставност. Кнезу никако није ишло у главу да над његовом вољом постоји неки виши закон, и када је дошло да се бира, њега је конституција просто отерала из земље.

Ако не баш исту, али сличну судбину имали су и остали наши владоци све до 1903. Ниједан од њих није

марио за уставност, као што се ни министарски кабинети нису много бринули да се увек влада на један строго парламентаран начин. Зато је код нас било устава од сваке руке, и свих могућих парламентарних и непарламентарних метода у политичкој пракси. Било је неколико устава октроисаних: 1835, 1894 и 1901; затим наметнутих страном државом: 1838; најзад и таквих који су постали само привидно правилним путем: 1869, 1888, а ниједнога, до 1903, који би постао на сасвим легалан и потпуно коректан начин. Тек после 1903 кренуо је наш уставни и парламентарни живот нешто бољим путем.

(Наставиће се)

*Катарина Богдановић.*

## Цигара и еманципација.

Нема сумње да је духовно развијена жена са цигаром у устима највећа иронија истински просвећене жене. Па ипак, жалостан је факт да ми таквог женског света имамо, и да га из дана у дан бива све више.

Немојте мислити да нехотице погрешно судим имајући пред собом само примере наших дама из такозваних „виших кругова“. Њих ја уопште и не сматрам за представнице културе и просвете. Да бисте били начисто о коме је овде управо реч, навешћу два конкретна примера.

Пре годину дана путовала сам са једном наставницом. Како обично бива у приликама када је путовање дуго, ми се упознасмо. После нашег упознавања и почетка разговора моја сапутница извади табакеру, понуди прво мене, па онда запали цигару. Ја сам њену понуду учтиво одбила, изражавајући својим лицем и нехотице чуђење и негодовање, јер мени је то било први пут да кроз облаке дима од дувана једва назирем лице једне просветне раденице, која је тако удобно и комотно била заваљена у своме углу од купеа.

Готово је непотребно напомињати да су облаци дима дуванског поставили између наставнице и мене као неки покретан зид који нас је отуђивао. Но како је пут био одвише дуг, разговарале смо ипак много и сасвим отворено. Из-

лагале смо једна другој погледе на живот и разна друга схватања о свему што може да занима два млада створења.

Други пример је овај. Пре кратког времена била сам у друштву студенткиња и студената. Пријатни другарски разговори заслађивани су били цигарама, а пушиле су и девојке и младићи, сматрајући ваљда да тиме најочигледније доказују равноправност. Но у мени се тада јављала жеља да оним девојкама ставим питање: какав је то тако јак доказ у запаљеној цигари? Зар жена не може и друкчије да замисли своју равноправност? И зар је она не тражи зато да ступи у борбу против свих мушких порока који материјално упропашћују и трују здравље? Нека се само питају све интелигентне жене и девојке са запаљеним цигарама у рукама, је ли могуће у нездравом диму дувана сачувати лепоту здравља и пробудити здраве клице физичког и духовног развитка.

Да ли је могуће да ће и мајка или учитељица која треба с примером да претходи у свему што је добро, да ли је могуће да ће мајка или учитељица са уснама које одишу на дуван моћи тумачити и омити своје детету или ђаку прве поуке из чувања здравља, које дете буде нашло у својој читанцици? Да ли се неће дете, нарочито кад је мушко, наћи у једној болној недоумици кад после првих упустава у школи о штетности и неморалности дувана, помисли: па зар то што мој драги учитељ, тако паметан и тако добар, осуђује, чини и моја мати, — мати која је деци узор у свему. Каквим се непотребним трзавицама и моралним кризама на тај начин излаже дете, није потребно наглашавати. Дете не сме да осети да оно што се њему, као детету, уписује у грех, служи његовим старијим као уживање. Морално је само оно што се може свима препоручити. А као носилац свег морала детету треба да су узор његови учитељи и родитељи, а на првом месту маги.

*Ана Стижанин.*

## Наше жене и политичке странке.

Прво, ја сам за отварање анкете за сва разна женска питања. Бар ће и она најзапосленија жена ипак наћи неколико тренутака ако не да одговори на анкету, а оно да размишља о нашим социјалним женским питањима. То је већ један корак у напред.

Ако бисмо добиле право гласа, ја сам за оснивање једне једине чисто женске странке без цепања и присаједињавања ма којој мушкој странци.

Сам наш женски покрет је преокрет једног социјалног питања изазваног неправдом човековом. И, зар би имало смисла прилазити људима данас када ми ту неправду увиђамо, бунимо се и — будимо.

*Нада Ђ.*

---

## БЕЛЕШКЕ.

---

### Женски покрет у Бањалуци.

Једном је већ било говора о томе колико су жене у Бањалуци агилне и вредне, а сада доносимо о томе и детаљне податке.

Прво што ваља истаћи, то је рад на просвећивању неписмених. Госпођа Касаловић, учитељица, држи алфаветски течај за девојчице које нису могле редовним путем да сврше ни основну школу. Госпођа Золди-Франгеш, бивша учитељица женске стручне школе а садашњи жељезнички чиновник, поучава у дуванској фабрици неписмене раднице. Госпођа Вилма Бабић, учитељица, одлази у бањалучку тамницу, познату и озлоглашену „Црну кућу“, у којој је пре рата дуго чамео Петар Кочић, а за време рата мучили се у њој Срби велеиздајници, — све најбољи и најугледнији босански и херцеговачки људи. Данас међутим, Госпођа Вилма Бабић држи у тој „Црној кући“ алфаветски течај за женске осуђенике, а покушава да с времена на време утиче на њих и поучним предавањима.

Све три госпође постигле су већ прилично леп успех, и заслужују да се истакну као пример онима које би такође желеле да се посвете тешком и пожртвовном раду.

За женску омладину која је свршила само основну школу а нема средства да се даље образује, организовала је Госпођица Марина Поповић недељна предавања и читање са тумачењем. Први такав недељни састанак био је 6-II ове године. Госпођица Марина Поповић говорила је о женској омладини каква је и каква би требало да буде, а потом је читала и тумачила нека занимљива места из књиге Ивоне Сарсеј, *Пуш ка срећи*. — Други недељни састанак, 13-II — био је посвећен успомени Вука Караџића. О њему је говорила Госпођица Нада Димовић; затим су декламоване народне песме и гуслар је гудио уз гусле. — На трећем састанку 20-II — Госпођица Јарош обавестила је девојчице о Милицы Јанковић и читала је њене приповетке. — Четврти пут, 6-III — Госпођица Марина Поповић говорила је о дружељубљу и друштвености и читала је одабрана места из приповедака Милице Јанковић, којима је могла да поткрепи и допуни свој говор. — На састанку од 20-III предавала је Госпођица Нада Димовић о данашњим девојкама и њиховим тежњама; затим је читала и тумачила одломке из књиге *Пуш ка срећи*. — 3-IV говорила је Госпођица Јарош о Алекси Шантићу и читала је његове песме. — 17-IV говорила Госпођица Марина Поповић о укусу и музици; затим је рецитована *Песма о песми* и свирани су на гласовиру одабрани комади праћени певањем.

О даљем раду на овим занимљивим и корисним недељним састанцима јавићемо доцније, када нам се опет пошаљу из места подаци. Иначе, колико знамо из писама и разговора са Г-ђицом Димовић, делегатом на београдској скупштини за женско право гласа, међу девојчицама у Бањалуци постоји велико интересовање за те недељне састанке, па оне више и не помишљају да би корисније и лепше могле употребити недељу после подне.

Све госпође и госпођице које држе аналфабетске течаје и недељне састанке чланови су бањалучког Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права.

Трећи правац рада женске интелигенције у Бањалуци иде у корист Руса, којих тамо има много. Госпођице Марина

Поповић и Нада Димовић држале су течај за учење српског језика и просечно су имале по 40—60 Руса као ђака. Оне су исто тако обезбедиле егзистенцију једној интелигентној Рускињи тим, што су јој створиле могућност да сасвим мале девојчице учи француски у игри, певању и причању с њима. Придобиле су још и сву млађу интелигенцију, женску и мушку, да редовно похађа течај за руски језик.

### Права жене у породици.

Поводом параграфа 213 грађанског законика који гласи : „Жена мора бити покорна мужу“, отворена је била анкета, а иницијатор њен био је Г. Луј Мартен, сенатор.

Немогућно нам је извести један закључак из многобројних писама која су поводом тога стигла. Уосталом, ми нисмо ни очекивали могућност каквог закључка, предвиђајући разиграну машту, подсмех и шале које ће се тим изазвати и којима ће смели сенатор бити предмет.

Али резултат коме се тежило ипак је донекле постигнут.

Дали смо повода многим породицама да за време бављења на пољском добру, у дугим летњим часовима. вежбају своју духовитост на рачун каквог новог оца, а неким рђаво склопљеним браковима да излију сав свој јед и своје разочарење. Из наше анкете види се да је број несрећних бракова у мањини, а знатно већи срећних и задовољних, који се гнушају члана 213 и његових одредаба, када се муж и жена поштују, разумеју и истински воле.

Али питање остаје и даље, треба ли одстранити из поштованог законика овај члан, који нагони на смех свадбену свиту сваки пут када се он изговори, јер му и кметови и државни чиновници придају комичан смисао.

Даље вели писац: члан 213. такав какав је, говори о обичајима из епохе када је жена била лутка или роб. Али данас, када је она постала друг мужу, када је створила место потпуно једнако, ово питање изазива само досетке. И досетке падају пљуском.

Господин Луј Мартен заслужује да буде похваљен, пошто је хтео да модернизује законик тиме, што би се из његовог текста уклонила једна застарела формула, која се данас не примењује. Сенат је примио предлог Г. Мартена, и доћи ће можда до гласања.

Један од колега Г. Мартена — један његов имењак — подигао је још више права жене. Он тражи да брачни уговор не носи повреду једнакости ни у ком смислу. По наводу једног филозофа показује он да члан 213, није у складу ни са аутономијом разума и слободе, — чак ни тада када би ово покораване било добровољно.

Међутим један вешт правобранилац и професор права у Алжиру заузео се да заштити повреду старог законика, који је васпитавао толико генерација. Али, његоз научни говор неће успети да задржи покрет једнакости новог времена, из којег — право је — да жена не буде искључена.

Разлози којима би се служио Г. Анри Комен, као : не треба дирати у законик, јер повредити члан 213 било би штетно за породицу, шкодило би добром домаћем реду, чак до извесне тачке и самом темпераменту жене, — застарели су, као и ствар коју теже да спасу.

И ми се одиста морамо запитати, како би изостављање ове обичне фразе : „Жена мора бити покорна мужу“, реметило ред у кући и шкодило темпераменту жене ?

У новом друштву достојанство жене једнако је са достојанством човека. Та једнакост и у обичајима и у друштвеном животу треба да буде написана и у закону.

## КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Д-р. Волкова, *Хигијена брака*. Превод с руског. — Издање С. Б. Цвијановића, Београд, 1921. — Цена 4 дин.

Озбиљно и са пуно такта писац ове књиге говори о једној веома важној теми: о хигијени брачног живота, што чини део личне хигијене. Књига је писана тако да је могу читати и девојке и искусне жене, и по томе заслужује само најбољу препоруку.

Предмети о којима се говори у књизи иду овим редом : Је ли потребан брак? — Примери из живота животиња. — Утицај савремене културе на човека. — Васпитавање деце. — Васпитавање девојака. — Избор мужа. — Васпитавање младића. — Проституција. — Избор жене. — Веридба. — Ступање у брак. — Вештачка неплодност. — Бракови без деце. — Развод брака. — Прелазно доба. — Закључци.

Богдан Поповић, *О васпитању укуса*. — Издање С. Б. Цвијановића, 1921. — Цена 3·50 дин.

Познато име писца као и занимљив предмет најбоље препоручују ову књигу пуну тачних опсервација и оригиналних мисли.

*Просвета*, народни алманах за 1921. Уредио Перо Слеччевић. Издао Друштво *Просвета*, Сарајево.

После врло доброг увода ређају се информативни и поучни чланци Г. Г. Ј. Цвијића, Слободана Јовановића, Јована М. Јовановића, Васе Стајића, Николе Стојановића и других, који нас обавештавају о свима важнијим питањима садашњег политичког, просветног и друштвеног живота. Забава је у стиху и прози, а односи се на наше ослобођење и уједињење. Напоследку има политичких докумената о светском рату и о раду наших државника на стварању Југославије. Све то чини алманах Просвету једном врло добром народном књигом, коју треба да има свака наша приватна и јавна библиотека. — Приложена је и карта наше нове државе.

*Народни Подмладак*. Месечни часопис за дечје питање. Издање Друштва за Заштиту Југословенске Деце. Уређују Др. М. Ђ. Поповић и П. М. Илић. — Београд, 1921.

Часопис има увек добрих чланака о васпитању деце, о школама, установама и друштвима за незбринуту уличну младеж, а доноси и реферате о књигама и листовима за дечје питање. Зато се може само најтоплије препоручити родитељима и нарочито женским друштвима која у свој програм рада уносе и бригу о васпитању омладине.

*Спортски лист*. — Уредник Војин М. Ђорђевић. — Београд, Сарајевска ул. бр. 8. Цена појединим бројевима 1 дин.

Кога интересује спорт, наћи ће у овом листу занимљиве и корисне лектуре.

*Гласник Српског Друштва Црвенога Крста*. — Излази у Београду сваког 1 и 15. Годишња цена 15 динара (Симина ул. 21.)

Чланци и белешке у овом листу дају обавештења и поуке о хигијени, нези болесника, поступању у случају несреће, итд.

== М И С А О ==

Уредници : В. Живојновић и С. Пандуровић.  
Власник : М. Ст. Јанковић, професор.

Овај часопис излази свакога 1 и 15 на пет  
штампаних табака сабијеног слога, а годишња  
претплата је само 90 дин., шестомесечна 46,  
тримесечна 24. За студенте и ђаке 7 дин.  
месечно. Претплата се шаље Администрацији,  
Београд, Ресавска бр. 4.

МИСАО редовно доноси оригинале  
и преводе из лепе књижевности, има  
чланака о политичким, економским и  
друштвеним питањима, а у приказима  
и оценама стално прати све књижевне  
и научне појаве, те даје директиву  
:-: за избор књига и лектуру. :-:

Наредна, двојна свеска Мисли донеће, поред  
наставка романа *Зли Дуси*, прилоге и од ових  
познатих писаца : Косте Стојановића, Свети-  
слава Стефановића, Милутина Јовановића,  
Петра Нешића, Милована Луковића, Боже  
Ловрића, Свет. Предића, Трифуна Ђукића,  
Десанке Максимовић, Густава Крклеца, Тодора  
Манојловића и других.

ПРЕТПЛАЋУЈТЕ СЕ НА „МИСАО“.

# МИЛИЦА МИХАЈЛОВИЋ

зубни лекар

Ординира од 8—12

и од 3—6 часова.

Теразије, 37.

ИНСТИТУТ ЗА ПОРОДИЉЕ И ЖЕНСКЕ БОЛЕСТИ

**Др. М. Живковића**

Прима на порађање, лечење и оперисање. Цене умерене. За сиротињу београдску поро-  
:-: ђаји бесплатно :-:

Крунска 55, — Телефон 739.